

Mladi in prostori političnosti

Youth and the political sphere

Metka Mencin Čeplak

Povzetek

Metka Mencin Čeplak, dr. psih., Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana

Analize vrednostnih in življenjskih orientacij mladih v Evropi (tudi v Sloveniji) zadnje desetletje skoraj brez izjeme poudarjajo obrat mladih v zasebnost kot značilnost, po kateri se mladina tega obdobja razlikuje od mladine v osemdesetih, sedemdesetih, šestdesetih. Sintagma 'obrat v zasebnost' med drugim implicira nepolitičnost: ne le da mladih ne zanima institucionalna (strankarska) politika, v njihovih odgovorih celo kritične politične refleksije ni zaznati. Izrazito usmerjenost interesov v zasebno in intimno se običajno razlaga kot odziv na pogoje tveganja (na omejeno zaposlovanje in ne-varno zaposlitev, na razpadanje sistemov blaginje, na vsiljeno tekmovalnost). Pa vendar pasivnost ni nujna, edina možna reakcija na take razmere. In tudi ni, celo v Sloveniji ne, čeprav obvladuje večinski del (ne le mlade) populacije. Za oceno prevladujoče politične kulture je ta večina seveda pomemben objekt raziskovanja, ni pa dovolj. Šele analize tistega, kar je na obrobjih,

kar ostaja zamejeno v nekaj odstotkih, analize redkih političnih praks namreč opozorijo na jedra, ki bi lahko sprožala preboje alternativnih politik. Že sam obstoj takih praks opozarja, da se devetdeseta in osemdeseta mogoče niti ne razlikujejo toliko v deležu aktivnih udeleženk in udeležencev. In bolj kot številčnost je za analizo političnega prostora pomemben odziv na njihove prakse, možnost njihovega preboja, njihov položaj v razmerjih političnih moči. Predvsem pa v mladih ne gre iskati krivca za strogo omejen domet ali celo nemoč alternativnih gibanj.

Ključne besede: politika, alternativna politična gibanja, mladina, kritična refleksivnost, obrat v zasebnost

Abstract

The analyses of value and life orientations of young people in Europe (including Slovenia) conducted in the past decade almost invariably stressed a shift towards privacy as a characteristic by which the youth of the past decade is distinguished from the youth of the 1980s, 1970s and the 1960s. The syntagm "shift towards privacy" implies that young people are non-political among other things – not only are they indifferent towards institutional (party) politics, but they also do not display any critical political reflection. The conspicuous focusing of interests on the private and intimate spheres is usually interpreted as a reaction to risky circumstances (limited job opportunities, insecure job positions, the disintegration of welfare systems, enforced competitiveness). However, passivity is neither necessary nor is it the only possible reaction to this situation. And indeed, the reality is different both in Slovenia and elsewhere, even though passivity remains a characteristic of the great majority of (not just

young) population. For the evaluation of predominant political culture the said majority is of course a relevant subject of research although not sufficient. Only by analyzing marginal phenomena that are limited to several percents of the population and rare political practices, can we highlight the cores that could bring about a breakthrough in alternative policies. The very existence of such practices alerts us to the fact that the 1990s do not differ so much from the 1980s in terms of the share of active participants. After all, their numbers are less relevant than the reaction to their practices, possibilities of a breakthrough and their position in the relations of political power. But most of all, youth should not be blamed for the limited range, even impotence, of alternative movements.

Key words: *politics, alternative political movements, youth, critical reflexivity, shift towards privacy*

“... demokracije ne smemo pojmovati zgolj kot pravnopolitični sistem. Obstoj demokracije je odvisen od tega, kako se vedejo državljani, demokracija je odvisna od tega, koliko se le-ti zanimajo za javno življenje in ne nazadnje je odvisna od tega, koliko jim pomenijo njihove svoboščine.”

Claude Lefort (1999)

Konec 20. stoletja zaznamuje vzpon informacijskih tehnologij, ki so temeljito preoblikovale materialno bazo družbe. Ekonomije v svetu so postale globalno medsebojno odvisne in so uvedle nova razmerja med državo, ekonomijo in družbo. Pomembni ekonomski segmenti po vsem svetu se povezujejo v medsebojno odvisen sistem, hkrati pa je zaradi fragmentacije in atomizacije težko identificirati avtonomno politično družbo. In kar je še huje – zaradi združevanja ozkih zasebnih interesov z nacionalistično strastjo se oži sredinski prostor državljanstva, kot bi rekel Touraine (1992, str.301).

Alternativna politična gibanja osemdesetih so postavila norme razvoja v smeri varovanja okolja in zagotavljanja človekovih pravic, torej norme, ki so jih deklarirale tudi vladne politike devetdesetih. V Sloveniji so osemdeseta navdajala z optimizmom ravno zaradi širokega vmesnega 'državlanskega' prostora in zaradi vpliva, ki so ga imela na orientacije vladnih politik avtonomna politična gibanja, ki so se utemeljevala na človekovih pravicah. Pa tudi zaradi masovne mobilizacije državljanek in državljanov v podporo okoljevarstvenim zahtevam in zahtevam za varovanje človekovih pravic. Čeprav se je konec osemdesetih in na začetku devetdesetih vse bolj širila in utrjevala ideologija nacionalne ogroženosti, se je 'dediščina' novih družbenih gibanj osemdesetih v pomembni meri materializirala v ustavi iz 1991. leta – razmeroma visoka stopnja pravic, ki jih zagotavlja slovenska ustava, je tudi plod alternativnih politik devetdesetih. Predvsem zaradi načel in norm, ki so jih ta gibanja v osemdesetih artikulirala in zagovarjala in si zanje že pred osamosvojitvijo Slovenije pridobila široko uveljavitev.

Politični prostori v devetdesetih

Kritične ocene političnosti v devetdesetih pa preveva pesimizem. Osrednja teza kritičnih analiz informacijske dobe je namreč teza o krizi uveljavitve, kamor so zašli politični sistemi in politične institucije. Castells med znaki te krize našteva periodične izbruhe političnih škandalov, odvisnost institucij političnega sistema od personaliziranega vodstva in vse hujšo izolacijo teh institucij od državljanek in državljanov. Družbena gibanja se fragmentirajo, so lokalistična in enoproblemsko usmerjena, kratkotrajna, omejena na notranje svetove ali na medijske učinke, politično odmevne zahteve, predlogi, projekti pa so hitro predmet izdaj in manipulacij (Castells, 1996).

Nova družbena gibanja, ki jih nekateri imenujejo gibanja identitnih politik¹, so odigrala eno najpomembnejših vlog v

---

¹ Pojem identitetne politike je v kulturnih študijah utrdil Stuart Hall, nanaša pa se na politično delovanje, katerega izhodišče je sklicevanje na pripadnost določeni marginalizirani ali zatirani skupini - pripadnost skupini, torej skupnostna identiteta, je najpomembnejši dejavnik politične mobilizacije.

emancipacijskih procesih te dobe (okoljska, feministična in gibanja seksualnih 'manjšin', postkolonialna gibanja). Razlikujejo se glede na to, kako definirajo sama sebe, glede na nasprotnike, ki jih opredeljujejo sama, in glede na deklarirane družbene cilje. Gibanja se v vseh treh elementih ekstremno razlikujejo. Po Castellsu v mrežni družbi² prevladujejo gibanja odpora, ki jih generirajo podrejeni in/ali stigmatizirani akterji. Ti nasprotujejo načelom, ki jih uveljavljajo prevladujoče družbene institucije, ali pa poskušajo vzpostaviti razmere, v kakršnih bi si zagotovili preživetje na temelju alternativnih načel. Njihova moč izhaja natanko iz skupnostnega značaja, iz kolektivne odgovornosti, iz odpovedovanja individualnim projektom. Kar je njihova prednost, je hkrati tudi njihova meja: to, kar jih združuje navznoter, jih tudi atomizira. In izključuje druge, kot pravi Hall (1997): vse skupnosti, ki se obravnavajo politično na osnovi nekih skupnih korenin, usode ali izkušenj, temeljijo na izključevanju 'drugačnih', pogoj za njihovo enotnost pa so prav strukture oblasti. To sicer drži, ampak prav zaradi razmerij podrejanja in dominacije se te kolektivne identitete politizirajo – ene zato, da ohranijo lastne privilegije, druge zato, da bi si zagotovile dostop do vzvodov družbene moči. In žal se v totalitarni logiki identitete uteleša *drugi* – vladajoče politike na zahodu so z 11. septembrom 2001 nemudoma uveljavile to enostavno izključevalno logiko in muslimane proglasile če ne že za zlo, pa vsaj za nevarnost, ki grozi zahodni demokraciji. Delitev sveta na civiliziran in neciviliziran na osi zla demonizira celo tiste, ki nasprotujejo tej logiki. Z utelešenjem *drugega* ter z vsiljevanjem izbire *varnost ali svoboda* se zahodne demokracije nevarno sprevrčajo v totalitarizem³.

Vendar ni nujno, da gibanja, ki se utemeljujejo na skupnih koreninah in/ali izkušnjah, ostanejo zaprta – razvijejo se lahko v gibanja, ki jih Castells imenuje projektna. Taka so npr. okoljska

² Značilnosti mrežne družbe so po Castellsu globalizacija strateško odločilnih ekonomskih aktivnosti, mrežna oblika organizacije, fleksibilnost in nestabilnost zaposlitve ter individualizacija dela, kultura virtualne realnosti, ki jo konstruira prodoren, povezan in diverzificiran medijski sistem (Castells, 1997).

³ Mesto drugega je v Sloveniji, kot dokazujejo raziskave Slovensko javno mnenje ter raziskave Centra za socialno psihologijo med dijaško in študentsko populacijo, cela devetdeseta 'rezervirano' za priseljenke in priseljence iz drugih republik nekdanje SFRJ, Rome in homoseksualce. Ti so tudi najpogostejše žrtve odkrito sovražnih govorov.

gibanja v Latinski Ameriki. V devetdesetih, ko so mirovni in protijedrski protesti stopili v ozadje, se je okoljsko gibanje diverzificiralo: mobilizirajo se revne skupnosti in etnične manjšine, ki so pogosteje kot širša populacija izpostavljene strupenim snovem, onesnaževanju, degradaciji ožjega okolja in "hazardiranju z zdravjem", kot pravi Castells. Okoljevarstvene skupine se združujejo s skupinami za varstvo človekovih pravic, z ženskimi skupinami in drugimi nevladnimi organizacijami in skupaj oblikujejo koalicijo, ki seže onstran institucionalne politike, vendar je ne ignorira. Take povezave sicer niso nujno harmonične, neredko ni mogoče uskladiti konkretnih ciljev, mnoge skupine se vanje niti nočejo vključiti zaradi nevarnosti, da bi v koalicijah morale premeščati žarišča svojega delovanja, ali zaradi ideoloških razlik.

Afirmacija identitete res ne izključuje možnosti, da bi vzpostavili zvezo z drugimi identitetami, vendar to povezovanje močno ovira dejstvo, da so družbena razmerja definirana glede na kulturne značilnosti, ki naj bi identiteto natančno določale.

Izrazito prevladovanje politik, ki se utemeljujejo na skupnih koreninah, skupni usodi ali skupnih izkušnjah, avtorji v zadnji instanci običajno pripisujejo izgubi varnosti, novim tveganjem in negotovosti. Med zanimivejšimi je Barglowova teza o izgubi več kot dva tisoč let starega ideološkega sidra individualne identitete. Gre za to, da informacijski sistemi in povezovanja sicer širijo človeško sposobnost organiziranja in integriranja, vendar sočasno subvertirajo tradicionalni zahodni koncept neodvisnega subjekta: zgodovinski prelom od mehanske k informacijskim tehnologijam je namreč zadal hud udarec skrbno gojeni iluziji o suverenosti in samozadostnosti človeškega bitja. Ljudje občutijo osamljenost kot absolutno, eksistencialno in neizbežno, kot sestavni del strukture sveta. Popolno izolirano sebstvo se zdi za vselej izgubljeno in identiteto je mogoče rekonstruirati šele z iskanjem novih povezanosti v skupnostnih identitetah (Barglow, 1994).

Ta razlaga je izjemno privlačna, njena prednost je predvsem ta, da teh odzivov ne obravnava kot individualno psihološko patologijo. Pa vendar – če ostanemo znotraj psihoanalitskega okvira, s katerim se spogleduje Barglow, potem bi sesutje iluzije o samozadostnosti in suverenosti lahko samo pozdravili: z izgubo iluzije se namreč odpira možnost, da osvobodimo duha. Vprašanje je, zakaj se v trenutku,

ko se soočimo z deprimirajočim dejstvom, vržemo v objem novi, še bolj krhki iluziji in se znajdemo sredi še hujšega nelagodja. Ker vsepovsod čakajo na nas, ker nam obljublajo varnost, ker od nas ne zahtevajo nobenega napora, ker nam v svetu, ki je v svoji globalnosti in kompleksnosti, zapletenosti nepredstavljen, ponujajo enostavne razlage in predstave?

Zdi se, da se tudi polje političnega krči zgolj na spopade znotraj ozko zamejenih skupnostnih ideologij. Ali kot pravi Žižek: "Politika ni več polje, kjer se vizije spopadajo"⁴. Oži se izbira in v tem kontekstu ne moremo razumeti volilne abstinence zgolj kot politično pasivnost – volilna abstinenca je lahko tudi reflektirano politično dejanje. Tekmovanje za to, kdo bo prepričal potencialne volivke in volivce, da je res prava sredina, da resnično ščiti nacionalni interes, izmikanje zahtevam v korist diskriminiranega *drugega*, ker jim izmerjeno večinsko javno mnenje ni naklonjeno – z izgovorom, da čas še ni zrel, pa zožujejo izbiro levemu in libertarnemu delu volilnega telesa.

Političnost mladih

Slika politične (ne)aktivnosti mladih je dokaj skladna s temi splošnimi ocenami. Prevladujoče empirične analize praviloma utrjujejo podobo *mladine kot* sociološko, psihološko homogene generacijsko določene populacije. Ambicija, da bi zajele celotno populacijo ljudi, uvrščenih v starostno kategorijo mladih, namreč tudi tiste načrte empiričnega raziskovanja, ki heterogenost populacije in krhkost konceptualizacije mladine jemljejo resno, zapelje v past, da se v določeni fazi interpretacije opirajo na modalne vrednosti. Pa tudi če se tej pasti izognejo, za ohranjanje te podobe poskrbijo populistične rokohitske 'analize', ki iz konteksta iztrgajo, kar pač potrebujejo.

Raziskave Centra za socialno psihologijo in študije mladine Inštituta za družbene vede (1993, 1995, 1998, 2000) kažejo, da se mladi v svojih vrednostnih orientacijah ne opirajo več na močne ideologije, ampak na vsakdanje življenje, osebna izkustva, na

---

⁴ Žižek S. v intervjuju Ameriški imperij je v zatonu, Delo, Sobotna priloga, 13. julija 2002

zasebno življenje. Mladi v devetdesetih so bili v primerjavi z mladimi v osemdesetih in sedemdesetih manj pripravljeni na javne, politične izzive in tveganja, hkrati pa se je znižala odprtost do drugačnih in drugačnosti. V javnih govorih taki rezultati empiričnega raziskovanja kaj hitro okamenijo v stereotipe: zaradi visoke stopnje distance do institucij političnega sistema, nizke odpornosti na nacionalistične ideologije izključevanja ob hkratnem prevladovanju ozkih zasebnih interesov se o mladih govori kot o politično pasivni, egoistični generaciji. Ko se to poveže še z ugotovitvijo, da večina mladih bolj in dalj časa vztraja v zavetju družine, smo našli krivca – zaščitniško družino. Kot da je politična pasivnost posledica vezanosti na starše, kot da 'varna' družina otroke nujno depolitizira. Vendar družine, kjer se otroci počutijo varne in sprejete, niso nujno zaščitniške, niso nujno družine, kjer otrokovo življenjsko pot obvladujejo ambicije staršev. To so tudi družine, kjer odnosi temeljijo na nenehnih pogajanjih in ne na vnaprej določenih vlogah. Kot pravi T. Renner, so razmerja v družini fleksibilna, družinske vloge se nenehno redefiniirajo, pravila so plod pogajanj in medsebojnega prilagajanja. Za afektivno družino je značilna visoka stopnja strpnosti in dopuščanja osebne svobode, kar pa ni posledica starševske nemoči, ampak rezultat intenzivnega in spoštljivega pogajalskega dela. Skratka, da se mladi v izvornih družinah počutijo dobro, je rezultat trdega dela znotraj družine (Renner, 2000). Visoka stopnja vezanosti na primarno družino ni nujno beg. Uporniki in upornice z razlogom ne izhajajo le iz družin, kjer se je za avtonomni prostor treba nenehno upirati in spopadati z normami in tradicijam staršev. Dejstvo, da v hierarhiji vrednot mladih visoko mesto zasedajo vrednote, samo po sebi še ne izključuje kritične družbene refleksije in političnega mišljenja.

Današnje razprave o političnosti mladih torej obvladuje ugotovitev o obratu v zasebnost, ki jo analize mladine zadnjega desetletja poudarjajo kot eno ključnih značilnosti. Vendar je politično kot prostor državljanstva, vmesni prostor med zasebnimi interesi in državo (Touraine, 1992), eno tistih področij, ki ga brez analize robov, manjšinskih stališč, ocen, praks in ciljev zreduciramo na javno mnenje. Z javnim mnenjem sicer res merimo prevladujočo politično kulturo (ki jo sooblikuje tudi raziskovanje samo) in si s tem priskrbimo okvir za interpretacijo dejanskih političnih praks in njihovega političnega vpliva. Ne zadostuje pa za analizo tistih jeder politične družbe, ki imajo potencial za preboje alternativnih politik.

Še posebej v razmerah, ko se banalni individualizem povezuje z izključevalno ideologijo dobrobiti naroda, je težko pričakovati masovno, generacijsko opredeljeno politično gibanje za človekove pravice. Podpore skupinam, ki jih v Sloveniji vsaj od policijske intervencije letošnjega junija simbolizira AC Molotov, oziroma politikam, katerih nosilke so take skupine, bi verjetno res lahko izmerili v zgolj nekaj odstotkih⁵. To pa ne pomeni, da aktivnost takih skupin lahko zanemarimo. Naraščanje skepticizma do vstopa Slovenije v NATO že pomeni preboj njihovih alternativnih politik, to dejstvo pa omogoča jasnejšo refleksijo političnega prostora, ki se je v devetdesetih izoblikoval v Sloveniji. Tudi s pomočjo politično artikulirane manjšine, ki lahko ponudi alternativne interpretacije ter sama govori zase in o sebi.

Na podobo mladine, kakršno zarisujejo najpogosteje citirane ugotovitve študij mladine, močno vplivata družbeni kontekst, znotraj katerega raziskujemo mladino, in malce pregroba primerjava z osemdesetimi. V devetdesetih je mladost postala nezgrešljiv modni trend, ki postavlja normativne življenjske stile, očaranost z mladostniškimi modnimi in glasbenimi stili ter žargonom pa v zadnjem desetletju precej izraziteje kot prej obvladuje podobo in vedenje ljudi, ki jih analize mladine ne obravnavajo kot 'mlade'. Enega od razlogov, zakaj mladi v devetdesetih ne izstopajo kot nosilci novih kulturnih in političnih praks, gre mogoče iskati tudi v dejstvu, da je v devetdesetih prav podaljšana adolescenca (oziroma postadolescenca brez političnega radikalizma) postala prevladujoč normativni model. Da gre za normativni model, pričajo oglaševalske strategije, ponudba modne industrije, prevladujoča merila zdravja oziroma zdravega. Sodobna proizvodnja oziroma trženje spremeni vsak nov sub/kulturni pojav v ožjem pomenu besede v modni trend in ga hkrati depolitizira. Mladi potrošniki in potrošnice sami postajajo modni trend: oblačilna moda na primer privilegira mlada, vitka, gladka telesa, kozmetična industrija in lepotna kirurgija prav tako promovirata svoje izdelke s pomočjo obrazov in teles, ki jim čas ni vtisnil sledi. Mladostni videz je eno od vidnih meril zdravja.

---

⁵To je seveda čista špekulacija - v tem trenutku bi bila podpora mogoče celo precej širša. Njihove intenzivne aktivnosti so namreč tesno povezane z naraščajočim skepticizmom do vstopa Slovenije v severnoatlantske vojaške povezave.

Mladost, pa kakorkoli jo že definiramo, se potem, ko postane norma, nekako udomači. Skratka, pasivnost mladine je lahko tudi vtis, ki ga vsiljujejo prakse trženja.

Drugi razlog za prevladujočo podobo mladine kot pasivne in egocentrične je vreden globljega razmisleka in ga tu samo nakazujem. Gre za vprašanje, v kolikšni meri je vtis, da je mladina v devetdesetih tako pasivna, posledica kompleksnih sprememb političnega prostora (ne zgolj sprememb političnega sistema). Devetdeseta se od osemdesetih in sedemdesetih mogoče niti ne razlikujejo toliko v deležu mladih aktivnih udeleženk in udeležencev alternativnih političnih praks, kot se razlikuje njihov vpliv v teh dveh obdobjih. Za analizo političnega je bolj kot številčnost pomemben odziv javnosti in političnega aparata na alternativne prakse in zahteve, možnost njihovega preboja, njihov položaj v razmerjih političnih moči. V študentskem gibanju je bilo npr. aktivnih le nekaj odstotkov študentov, vendar je to gibanje močno vplivalo tudi na življenjski stil neaktivnih (prim. Štrajn, 2002). Za nova družbena gibanja v osemdesetih bi težko trdili, da so bila generacijsko enotna. To niso bila izključno mladinska gibanja, zato primerjava širine takratnega političnega prostora z ozkostjo današnjega pove o političnosti mladih manj, kot se zdi na prvi pogled. Dejstvo je, da so načela delovanja in cilji teh gibanj močno vplivali na 'javno' mnenje. Gibanja so afirmirala politiko kot prostor državljanske pobude, njihovi akterji in akterke pa so imeli pomembno vlogo pri oblikovanju takratne politične kulture. Ideološke razlike niso preprečile povezovanja različnih državljskih pobud. Lahko bi rekli, da so bila dober zgled proaktivnih gibanj, ki izhajajo iz človekovih pravic in povezujejo več razlik hkrati.

Že konec osemdesetih, še posebej pa v devetdesetih, so ideološke razlike postale odločilna ovira za intenzivnejše sodelovanje. Z gibanji, ki so izhajala iz človekovih pravic, so začela tekmovati gibanja, ki so igrala na karto nacionalne ogroženosti. Z ustanovitvijo političnih strank se je demokracijo vse bolj reduciralo na pravopolitični sistem, politiko pa na tekmovanje političnih strank za volilke in volilce. Še več in še usodnje – postavljen je bil enačaj med demokracijo oziroma svobodo in kapitalizmom.⁶

---

⁶Antiglobalisti imajo zato na začetku 21. stoletja precej težjo nalogo – nasprotujejo redu, ki se zdi edini možen, redu, ki kot da nima alternative.

Ne trdim, da so stranke uničile gibanja, da bi se otresle nelagodja, ki bi jim ga povzročalo nenehno ocenjevanje s strani avtonomne politične javnosti, ne trdim niti tega, da gibanja, ki jih Castells imenuje proaktivna, v strankarski demokraciji ne morejo obstajati. S spremembo političnega sistema so se nujno spremenila tudi razmerja med političnimi akterji. Vsaka opozicijska sila določenemu sistemu moči, pravi Laclau, je navezana na ta sistem, saj je pogoj njenega obstoja – v njem se opozicijska sila konstituira in mu prepreči polno konstitucijo identitete. In “kakršnakoli zmaga nad sistemom hkrati destabilizira identiteto zmagovite sile” (Laclau, 1993, str.392). To se seveda ni zgodilo nenadoma in na srečo je alternativna političnost osemdesetih tudi v devetdesetih zadržala toliko moči, da njen vpliv odzvanja tudi v ustavi iz 1991. leta.

Zmanjševanje vpliva novih družbenih gibanj v devetdesetih je nakazalo, da je bilo skupno nastopanje ali vsaj miroljubna koeksistenca heterogene civilne družbe v osemdesetih prej posledica skupne opozicijske drža. To potrjujejo tudi premiki od libertarnosti k avtoritarnosti, ki so jih zaznale raziskave javnega mnenja (in raziskave mladine) v prvi polovici devetdesetih. V. Miheljak je v analizi tega obrata postavil tezo, da je bila libertarna podoba slovenskega javnega mnenja v osemdesetih “bolj opozicijska drža kot spričevalo enkratne slovenske neavtoritarnosti in permisivnosti” (Miheljak, 1995, str.182). Ta teza verjetno velja tudi za del mladih, ki so v osemdesetih solidarizirali z novimi družbenimi gibanji ali bili zgolj njihovi anonimni sopotniki. Kot ni distanca do političnega sistema nujno reflektirana, tudi deklarirana podpora alternativnim gibanjem ni nujno dokaz kritične refleksije.

S to površno refleksijo ne zanikam, da gre za spremenjene trende, ne zanikam, da se življenjski pogoji, prevladujoče življenjske prakse in hierarhija vrednostnih usmeritev mladih spreminjajo. Mislim pa,

---

Oprekanje kapitalizmu in globalizaciji se interpretira kot poziv k neznosni anarhiji ali vrnitvi totalitarnega režima. V tem smislu se zdijo indikativni podatki o deležih mladih, ki menijo, da bi bilo potrebno prepovedati pisanje grafitov (32,3 odstotka študentk in študentov iz raziskave Vrednote in življenjski stili študentske mladine iz leta 1995 in 51,8 odstotka mladih od 16 do 19 let iz raziskave Mladina 2000) ter blokade ali motnje prometa kot obliko političnega protesta in pritiska (69,1 odstotka študentk in študentov iz prve raziskave ter 56,3 odstotka mladih iz druge raziskave).

da ne gre zganjati moralne panike nad 'mladino'. In pridružujem se D. Štrajnu, ki pravi: "... Primeri, kakršen je AC Molotov, so pravzaprav ohrabrujoči, ker signalizirajo obstoj dilem v samorazumevanju družbe in morda v prihodnosti obetajo bolj produktivne razcepe, kot so sedanji, ki se zrcalijo v različnih odnosih političnih dejavnikov do domobranske kolaboracije v drugi svetovni vojni." (Štrajn, 2002)

Izhodi?

Kakšen bo ta kontradiktorni, zapleteni, prepleteni in hkrati fragmentirani svet v 21. stoletju? Bodo mogoče res odločala usodna razmerja med kapitalizmom in tehnologijo, če ne bomo vzpostavili avtonomnega političnega prostora? Ki pa ga ne bomo mogli, če si tega globalnega sveta ne bomo mogli predstavljati. Ali kot pravi Jameson: če bomo iznašli način reprezentacije, bomo mogoče lahko "začeli dojemati svoje pozicije kot posamezni in kolektivni subjekti in bomo ponovno pridobili zmožnost delovanja in boja, ki jo trenutno onemogoča naša prostorska kot tudi družbena zmedenost" (Jameson, 1992, str. 56). Na primer v proaktivnih gibanjih, ki bi delovala globalno, zoper veliko izključevalno shemo, ki koncentrira informacije, produkcijo in trge v korist določenega dela populacije, druge pa izključuje na bolj ali manj (ne)humane načine.

Ena od resnih težav, ki omejuje domet teh projektnih gibanj, je reprodukcija razlik v moči, kot opozarja Castells: zapostavljanje ali vsaj omalovaževanje težav, ki so specifične za seksualne, 'rasne', etnične in nacionalne, verske manjšine, za ekonomsko deprivilegirane. Naslednja resna ovira so omejene možnosti za 'prevajanje' gibanjskih zahtev v okviru političnega sistema in državnih institucij (Castells, 1997). Še posebej v razmerah, kjer se demokracijo pojmuje zgolj kot tekmovanje političnih strank za to, da bi zasedle čim večji, čim širši spekter volilnega telesa.

Castells omenja tri trende demokratičnih politik, ki naj bi bili pomembni za prihodnost t.i. informacijske politike. Prvi je (ponovna) vzpostavitev lokalne samouprave z decentralizacijo političnega odločanja in politično udeležbo državljanek in državljanov (kar hkrati drobi nacionalno državo), ki jo podpira tudi razvoj informacijske tehnologije. Druga možnost je horizontalno politično povezovanje

med državljanke in državljani, ki omogoča oblikovanje fleksibilnih političnih polj, učinkovito mobilizacijo gibanj. Castells se ne prepušča navdušenju zaradi možnosti neposredne politične udeležbe državljanke in državljanov in opozarja na omejitve, med katerimi je ključno dejstvo, da ima do posebnih informacijskih orodij dostop le razmeroma maloštevilna izobražena in premožna elita v nekaj državah. Razen tega bi politična individualizacija, ki jo lahko sproži on-line politika, dosegla točko, ko bi bilo izjemno težko doseči povezovanja, konsenz, institucionalizacijo. Pa tudi elektronski informacijski kanali niso tako odprti, kot se zdi na prvi pogled – nadzorovanje političnih postopkov s strani političnega establishmenta namenja elektronski državljanski participaciji zadnje vrste v informacijski politiki, pravi Castells. Tretji trend, ki bi lahko vplival na procese rekonstruiranja demokracije v mrežni družbi, je po Castellsu, razvoj simbolnih politik in politične mobilizacije v zvezi s – pogojno rečeno – nepolitičnimi problemi. Tu misli na humanitarne pobude in organizacije, kot so *Amnesty International*, *Medecins sans frontieres* in cela vrsta aktivističnih skupin, ki so usmerjene k problemu, imajo politične ambicije v širšem pomenu, uživajo široko družbeno uveljavitev in imajo zato vsaj potencialno politično moč. Povezovanje množičnih gibanj in k simbolom usmerjenim mobilizacijam v prid okoljevarstvene pravičnosti je po Castellsu alternativni projekt, ki aludira na opuščanje izčrpanih gibanj industrijske družbe, povzema pa “staro dialektiko med gospostvom in odporom, med realpolitikom in utopijo, med cinizmom in upanjem” (Castells, 1997, str.133).

Za prihodnost je enako nevarno, če pristanemo na mit, da se na nič ne da več vplivati, da vse teče po neki skrivnostni logiki stvari, če ob nezadržni rasti kapitalizma slavimo razlike ali če se v nelagodju, ki ga povzroča, zadovoljimo s skupnostnimi (čeprav emancipacijskimi) gibanji, ki jih prav ta isti kapital(izem) obrača sebi v prid (če ne drugače, pa tako, da jih udomači s tem, ko jih prodaja kot življenjske stile). Vera v kapitalizem kot nevprašljiv okvir je nevarna, ker vzbuja lažno upanje, da je mogoče, kot pravi Žižek, s primernimi ukrepi dolgoročno odpraviti pojav, ki se kaže kot izjema, dejansko pa je simptom poznega globalnega kapitalizma: naraščanje novega deprivilegiranega razreda, ki nima dostopa do ugodnosti liberalno-demokratske družbe blaginje (brezdomci, prebivalci getov, stalno brezposelni) (Žižek, 1997, str.117).

Sklep

Enajsti september 2001 je med drugim tudi datum, ki je drastično, nedvoumno dokazal, kako krhka je demokracija in kako hitro smo se pripravljene ujeti v past izsiljene izbire *varnost ali svoboda*. Lahkotnost in samoumevnost, s kakršno se je muslimanom dodelilo mesto *drugega*, pa dokazuje, da zahodne demokracije, ki se nekritično razglasaajo kot zgled spoštovanja človekovih pravic, očitno in nevarno koketirajo s totalitarizmom.

Mogoče je dogajanje po 11. septembru streznilo tudi tiste analitike družbe, ki obravnavajo gesla o neskončnih možnostih izbir kot dejstvo, podreditvena razmerja pa kot posledico zgolj neustreznih naložb posameznic in posameznikov, ne pa kot posledico strukturnih pogojev. Odgovornost za prihodnost je tudi njihova – znanost ni opravičilo za konformizem in narcizem. Prav 'pogum mišljenja' in odsotnost vsakršnega narcizma, ki bi se mu podrejela intelektualna dejavnost, je pogoj svobode razsojanja, kot pravi Lefort – oporekanje totalitarizmu je najprej in predvsem pogum mišljenja (Lefort, po Šumić-Riha, 1999, str.249). 'Pogum mišljenja' pa ni biološko pogojen s starostjo. Generacija, ki jo označujemo kot mlado, ni kriva za prevladujoča politično pasivnost in odgovornost za prihodnost je prevelika, da bi jo lahko valili na pleča te generacije.

Literatura

Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*, The Information Age I. Malden, Oxford: Blackwell Publishers Inc.

Castells, M. (1997). *The Power of Identity*, The Information Age II. Malden, Oxford: Blackwell Publishers Inc.

Castells, M. (1998). *End of Millennium*, The Information Age III. Malden, Oxford: Blackwell Publishers Inc.

Hall S. (1997). Introduction: Who Needs 'Identity'? V: Hall S., P.d.Guy (ed.). *Cultural Identity*. London, New Delhi, Thousand Oaks: SAGE.

Laclau, E. (1993). Univerzalizem, partikularizem in vprašanje identitete. V: *Filozofija skozi psihoanalizo VII*. Analecta, Problemi

4-5-/ Razprave 1-2 .

Lefort, C. (1999). *Prigode demokracije*. Zbornik. Šumić-Riha J. (ur.). Ljubljana: Liberalna akademija.

Miheljak, V. (1996). *Mladina vrača pogled*. V: Ule, M., Miheljak, V: *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana: DZS: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.

Renner, T. (2000). *Ranljivost, mladi in zasebno okolje*. V: Ule, M. idr. *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino. Šentilj: Aristej.

Štrajn, D. (2002). *Slovenska mladina ni ravno uporniška*. V: *Dnevnik. Priloga Zelena pika*. 27. julij 2002.

Šumić – Riha, J. (1999). *Spremna beseda*. V: Šumić-Riha J. (ur.). *Prigode demokracije*. Ljubljana: Liberalna akademija.

Touraine, A. (1992). *Kaj danes pomeni demokracija*. V: Rizman, R. (ur.). *Sodobni liberalizem*. Ljubljana: Krt.

Žižek, S. (1997). *Multikulturalizem ali kulturna logika multinacionalnega kapitalizma*, Problemi, št.5-6, Ljubljana, str. 95-124.

Izvirni znanstveni članek, prejet avgusta 2002.

